

מכללת הרצוג-גוש עציון
ימי עיון בתנ"ך
קייץ תשס"ט

ב"ה

"והחכמה מאין תמצא" (איוב כ"ח) – המפתח לשמיעת קול ה' בהווה / יוסי אליצור

1. רמב"ם מורה נבוכים ג', לא:

"יש בבני אדם אנשים שקשה בעיניהם מתן טעם למצווה מן המצוות, ויותר חביב עליהם שאין להשכיל לציווי ולאזהרה עניין כלל. ואשר הביא אותם לידי כך, הוא חולי שמצאוהו בנפשם, ואינם יכולים לבטא אותו, ואינם מצליחים להסבירו, והוא: שהם חושבים כי אילו היו המצוות הללו מועילות במציאות הזו, ומשום כך וכך נצטוונו בהן, הרי כאילו באו ממחשבה ומרעיון בעל דעה. אבל אם היה דבר שאין להשכיל לו עניין כלל, ואינו מביא לתועלת, הרי הוא בלי ספק מאת ה', שהרי אין בית אדם מביאה לידי דבר מזה. וכאלו אלה חלושי הדעת, האדם בעיניהם יותר שלם מעושהו: כי האדם הוא אשר יאמר ויעשה מה שמביא לתכלית מסוימת, והאלוה אינו עושה כן, אלא יצווה אותנו לעשות מה שלא תועילנו, ויזהירנו מלעשות מה שלא תזיקנו עשייתו, יתעלה ויתרומם. אלא הדבר הוא בהפך זה, וכל המטרה היא תועלתנו כמו שביארנו, ממה שנאמר 'לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, ואמר 'אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. הרי ביאר כי אפילו החוקים כולם מורים אצל כל העמים שהם בחכמה ותבונה. ואם היה ציווי שאין לדעת לו סיבה, ואינו מביא תועלת ואינו דוחה נזק, מדוע יאמר על הסוברים או העושהו שהוא חכם ונבון ורם מעלה, ויהיה זה מופלא בעמים?!"

2. הקושיות בספר:

- (1) צדיק ורע לו.
- (2) רשע וטוב לו.
- (3) טיבה של הבריאה – חסד וטובה או דין ורעה? (למשל: אליפז בפרק ה', מול איוב בפרק ט').
- (4) מדוע ה' לא עונה לאיוב? (למשל י"ג, כב: "וקרא ואנכי אענה, או אדבר- ואשיבני"; י, ב; ועוד).

3. שלושה רעים + רע רביעי:

- (א) אליפז: "אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז', כ).
- (ב) בלדד: "את כל מעשה הא-להים יביא במשפט, על כל נעלם, אם טוב ואם רע" (קהלת י"ב, יד).
- (ג) צופר: הגמול טמון במעשה עצמו ("היחיתה איש אש בחיטו, ובגדיו לא תשרפנה?" - משלי ו', כז)
- (ד) אליהו: תשובות נבואיות.

4. שלושה מחזורי דיון + מחזור רביעי:

- (א) מחזור א': צדיק ורע לו.
- (ב) מחזור ב': רשע וטוב לו.
- (ג) מחזור ג': "המשפט" שעורכים הרעים לאיוב
- (ד) מחזור ד': תשובות אליהו + תשובות ה'

5. פרקים כ"ג-כ"ד בהשוואה למחזורים קודמים:

מקבילות במחזור א' – צדיק ורע לו	פרק כ"ג
<p>י"א: נקטה נפשי, בחיי: אעזבה עלי שיחי; אדברה בומר נפשי.</p> <p>י"ג, טו: הן יקטלני, לא (לו) אצל; אך דרכי, אל פניו אוכיח.</p> <p>י"ג, יח: הנה נא, ערכתי משפט; דעתי, כי אני אצדק.</p> <p>ט"ו, יט: אם לכת אמיץ, הנה; ואם למשפט, מי יועיני? (ט"ו, לג-לד; י"ג, יט, כא).</p> <p>י"ג, כב-כד: וקרא נאנכי אענה; או אדבר, והשיבני. כמה לי עונות וחסאות: פשעי וחסאתי הדיעני. למה פניך תקטיר... י"ז, יב: על דעתך, כי לא ארשע; ואין מידך מציל... ויפדתך, שמרה רוחי.</p> <p>י"ד, ה-ו: אם חרוצים זמיו מספר חדשיו אתך; חסו עשית, ולא יעבר. שעה מעליו (והנדל עד ירצה כשכיר יומו).</p> <p>י"ג, כא: כפך מעלי הרחק; ואמתך אל תבעתני.</p> <p>ו, ד: כי חצי ש-די עמדי אשר חמתם שנה רוחי; בעתי א-לוה יערכוני</p> <p>י"ב, ט: מי לא ידע בקל אלה, כי יד הי עשתה זאת.</p>	<p>א ויען איוב, ויאמר.</p> <p>ב גם היום מרי שחי; ודי כבדה על אנחתי.</p> <p>ג מי יתן דעתי ואמצאנו; אבוא עד תכונתו.</p> <p>ד אערכה לפני משפט; ופי אמלא תוכחות.</p> <p>ה אדעה מלים יעני; ואבינה מה יאמר לי.</p> <p>ו הקרב פח יריב עמדי? לא! אך הוא ישם בי.</p> <p>ז שם ישר נוכח עמו; ואפלקה לנצח משפטי.</p> <p>ח הן קדם אהלך ואינני; ואחור, ולא אבין לו.</p> <p>ט שמאול בעשתו ולא אחז; יעטרף זמין ולא אראה.</p> <p>י כי ידע, דרך עמדי; בהנני בזהב אצא.</p> <p>יא באשרו אחזה נגלי; דרכו שמרתי ולא אט.</p> <p>יב מצות שפתי, ולא אמיש; מחסי, צפנתי אמרי פיו.</p> <p>יג והוא באחד, ומי ישיבנו; ונפשו אנתה ויעש.</p> <p>יד כי ישלים חסי; וכהנה רבות עמו.</p> <p>טו על פן מפניו אפחל; אתבונן, ואפחד מפנו.</p> <p>טז וא-ל הנד לפי; ויש-די הבהילני.</p> <p>יז כי לא נצמתי, מפני חשך; ומפני, כסה אפל.</p>
<p>מקביל למחזור שני (פרק כ"א) – רשע וטוב לו</p>	<p>פרק כד</p>

6. מורה נבוכים ג', יב:

רבות עלה בדמיון ההמון כי הרעות בעולם יותר מן הטובות, עד שבהרבה מהטפות כל העמים ובשיריהם כוללים עניין זה, ואומרים כי פלא הוא שימצא בעולם טוב. אבל רעותיו רבים ותדירים. ואין הטעות הזו אצל ההמון בלבד, אלא גם אצל מי שחושב שהוא יודע משהו.

יש ל"אלראזי" ספר מפורסם וקראו "אלאלאהיאת", כלל בו מהזיותיו וסכלויותיו גדולות, ומכללן עניין אשר בדה אותו, והוא שהרע במציאות יותר על הטוב, ושכאשר תשווה בין נחת האדם ותענוגותיו במשך זמן שלותו⁸ כנגד מה שיארע לו מן הצער והייסורים הקשים והמחלות והמומין והדאגות והיגונות והכישלונות, אז תמצא כי מציאותו- כלומר: האדם-נקמה, ורעה רבה מנת חלקו, והמשיך לאמת השקפה זו בסקירת הפגעים הללו כדי להתנגד לכל מה שחושבים אנשי הצדק על חסדי ה' וטובו הגלויים, ושהוא יתעלה הטוב המוחלט, וכל מה שיבוא מאתו טוב מוחלט בלי ספק.

וסיבת כל הטעות הזו, מפני שהסכל הזה דומיו מן ההמון אינם בוחנים את המציאות כי אם באישי האדם, לא יותר, ומדמה כל סכל כי כל המציאות למען אישיותו, וכאילו אין שם מציאות כי אם הוא בלבד, ואם אירע לו דבר הפך מה שרצה החליט ופסק כי כל המציאות רע.

ואילו התבונן האדם במציאות והשכיל אותה וידע אפסות ישותו בה, כי אז היה מתברר לו האמת, ומתגלה כי ההזיות הגדולות הללו שהוזים בני אדם על ריבוי רעות העולם, אינם אומרים כי זה ביחס למלאכים, ולא ביחס לגלגלים ולכוכבים, ולא ביחס ליסודות ומה שהורכב מהן מן הדומם והצומח, ואף לא ביחס למיני בעלי החיים, אלא כל מחשבתם רואה מקצת אישי המין האנושי, ומתפלאים על אותו אשר אכל המאכלים הרעים עד שאחזו ראתן היאך בא עליו ההיזק הגדול הזה, והיאך נמצא הרע הזה...